

Narava v obdobju romantike

Marko Uršič, Filozofija narave, BF, Krajinska arhitektura, 2015

Marko Pernhart, *Blejsko jezero* (sredi 19. stol.)

Romantika (ponovno, na svoj način) odkrije **sublimnost**

Pojem 'sublimno' <angl. *sublime*> je v novoveško estetiko uvedel **Edmund Burke** (1756), ki je razločeval sublimno (ali vzvišeno) od lepega.

O občutju vzvišenega pa je pisal že rimski avtor **Psevdo-Longin** (1. st.): vzvišeno (denimo v nekem govoru) nas ne prepričuje, temveč nas navduši, v nas vzbudi vznesenost in čudenje (gl. **Umberto Eco**, *Zgodovina lepote*).

Immanuel Kant (1724–1804) je kmalu po Burkeu razvil podobno razločevanje v svoji razpravi *Razmišljanja o čustvu lepega in vzvišenega* (1764):

- “Finejše čustvo, ki ga hočemo zdaj pretehtati, je zlasti dvojne vrste: čustvo *vzvišenega* <*Erhabenes*> in *lepega*. [...] Visoki hrasti in samotne sence v svetem gaju so *vzvišene*, cvetlične grede, nizke reči in na figuro prirezana drevesa so *lepa*. Noč je *vzvišena*, dan je *lep*. [...] Globoka samota je *vzvišena*, toda na strahoten način.”

Pojma *vzvišeno(st)* in *sublimno(st)* sta skoraj sinonima, pomeni(ta): veličastno, silovito, skrajno, brezmejno, nepojmljivo ...

Lépo in Vzvišeno

Friedrich Schiller, *O vzvišenem* (1801, odlomek): »Narava nam je dala dva dobra duhova, ki nas spremljata skozi življenje. Prvi, prijazen in vesel, nam s svojo živahno igro krajša utrudljivo potovanje, olajša nam verige nuje in nas z radostjo ter šalami vodi k nevarnim krajem, kjer moramo ravnati kot čisti duhovi in odvreči telesno lupino, vodi nas vse do spoznanja resnice in izpolnjevanja dolžnosti. Tam nas zapusti, kajti njegovo kraljestvo je zgolj čutni svet in njegova zemeljska krila nas ne morejo ponesti prek njegovih meja. Tedaj pa k nam pristopi drugi [duh], molčeč in resnoben, ter nas s svojo krepko roko ponese prek globokega prepada. V prvem teh duhov prepoznamo občutek za Lépo, v drugem občutek za Vzvišeno.« (Navedeno po: Umberto Eco, *Zgodovina lepote*, str, 297)

Caspar David Friedrich, *Luna vzhaja nad morjem*, 1822

Sublimno/Vzvišeno kot “neskončno v končnem”

Immanuel Kant

v *Kritiki razsodne moči* (1790) razlikuje med “matematičnim” in “dinamičnim” sublimnim v naravi: primer prvega je *zvezdno nebo*, drugega pa *vihar na oceanu* – pri prvem gre za neizmernost **velikosti**, pri drugem za neizmernost **moči** narave.

“*Sublimno* imenujemo to, kar je *absolutno veliko*” ...

V sublimnem “zremo” **neskončnost kot celoto**, ki “presega vsako merilo čutov”.

Neskončnost narave, veselja, se vrne v misel, v “zrenje” <*Anschauung*> kot “dejanska” neskončnost, estetsko “spoznana” v sublimnosti zvezdnega neba, oceana, narave ... tj., kot “**neskončno v končnem**”.

Joseph Turner, *Snežna nevihta, parnik pred pristaniščem*, 1842

V obdobju romantike se ideja Vzvišenega nanaša zlasti na izkustvo, ki je povezano »z naravo, pri čemer prednost pridobijo neizoblikovanost, bolečina in grozljivost« (Umberto Eco, *Zgodovina lepote*, str. 281).

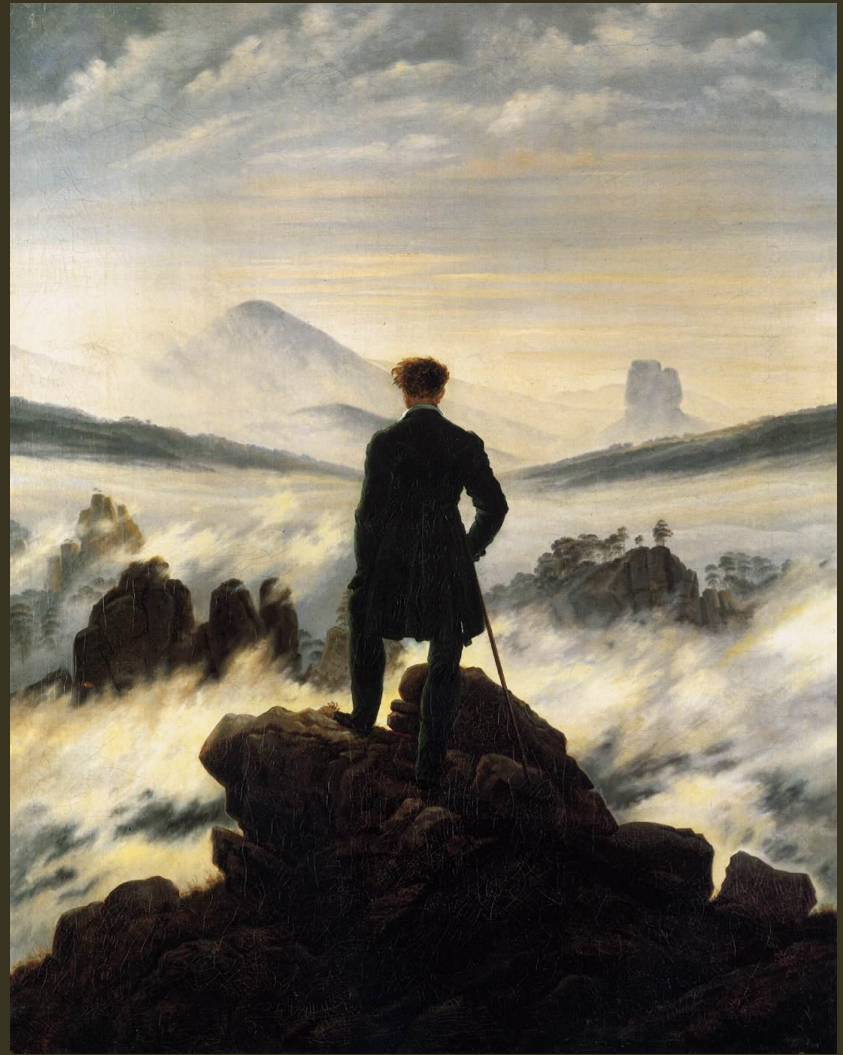

Théodore Géricault, *Splav Meduze*, 1819

V romantičnem občutju narave so vzvišene gore, prepadi, mostovi ...

Caspar Wolf, *Hudičev most*, 1777

Caspar David Friedrich,
Popotnik nad morjem megle, 1818

Friedrich W. J. Schelling: *Filozofija narave*
(*Naturphilosophie*, 1799)

- »**Narava naj bo vidni duh, duh nevidna narava.** *Tu* torej, v absolutni identiteti duha v nas in narave *zunaj* nas, se mora rešiti problem, kako je možna narava zunaj nas.« (*Sämmtliche Werke* I/2, str. 56; prevedel in poudaril M.U.)
- »Filozofija ni torej nič drugega kot nauk o naravi našega duha <*Naturlehre unseres Geistes*> [...], sistem narave je obenem sistem našega duha.« (*Ibid.*, str. 39)

1775-1854

Schelling: *Sistem transcendentalnega idealizma*
(1800, prev. Tomo Virk, 2011):

- »Objektivni svet je zgolj izvorna, še brezzavestna poezija duha; obči organon filozofije – in sklepnik njenega celotnega svoda – *filozofija umetnosti*.« (str. 141)
- »Umetnost je za filozofa tisto najvišje ravno zato, ker mu tako rekoč odpre najsvetejše, kjer tisto, kar je v naravi in zgodovini ločeno in kar mora v življenju in delovanju ter tudi v mišljenju večno bežati drugo od drugega, gori tako rekoč v enem plamenu večne in izvorne združitve. Nazor o naravi, ki si ga filozof ustvari umetno, je za umetnost izvorni in naravni. **Kar imenujemo narava, je pesem, zaklenjena v skrivnostni, čudoviti pisavi. A če bi se uganka lahko razkrila, bi v njej prepoznali odisejo duha ...**« (str. 354)
- »**Neskončnost, prikazana končno, pa je lepota.**« (str. 348)
- »Filozofija sicer dosega najvišje, vendar do te točke tako rekoč pripelje le drobec človeka. Umetnost tja, namreč do spoznanja najvišjega, pripelje *celotnega človeka*, kakršen je, in na tem temelji večna razlika in čudež umetnosti.« (str. 356)

Schelling: *Bruno ali o božanskem in naravnem načelu reči*
(1802, po prevodu Doris Debenjak v: Schelling, *Izbrani spisi*, 1986):

- »**Najvišja moč ali resnični Bog je torej tisti, zunaj katerega ni narave, kot je resnična narava tista, zunaj katere ni Boga.** Spoznavanje te svete enosti, v kateri Bog ni ločen od narave in ki jo sicer v življenju izkušamo kot usodo, [namreč] spoznavanje v nadčutnem zrenju, je posvečenje za najvišjo blaženost, ki jo je moč najti edino v refleksiji najpopolnejšega.« (str. 111)
- »**Ena luč je, ki sveti v vsem** [...] Ena je usoda vseh reči, eno življenje in ena smrt; nič ni pred drugim, je samo en svet, ena rast, in vse, kar je, so njeni listi, cvetovi in plodovi, vsak drugačen, ne po bistvu, temveč po stopnji, eno je vesolje, v katerem je vse veličastno, resnično, božansko in lepo, in to vesolje ni nastalo, temveč je enako večno z enostjo samo, nerojeno, nevenljivo [...] in če bi ga lahko uzrli v celoti, bi očaranemu pijanemu očesu nudilo vedno nespremenljivo, vedro, samemu sebi enako obličje.« (str. 119)
- »Eno pa [...] je substanca vseh substanc, ki jo imenujemo Bog.« (str. 126)
- »[...] in ko se svobodno gibljemo navzgor in navzdol po tej duhovni lestvi brez vsakega odpora, pri spuščanju ločujemo enost božanskega in naravnega načela, pri dviganju pa vse spet ukinjamo v enem, **vidimo naravo v Bogu, Boga pa v naravi.**« (str. 136)

Schelling: *Sistem celotne filozofije in še posebej filozofije narave*
(predavanja v Würzburgu, 1804: prev. in poudaril M.U.)

- »Nisem jaz tisti, ki vem, temveč je samo Vse (*das All*), ki vé v meni, če naj bo védenje, ki ga imenujem moje, pravo, resnično védenje.« (*Sämmtliche Werke* I/6, § 1)
- »Bog ni vzrok Vsega, temveč je Vse samo.« (§ 27)
- »**Realno in idealno Vse sta le eno in isto Vse.**« (§ 47)
- »**Vse v univerzumu je oduševljeno** <*beseelt*>, ali: nič ni v univerzumu, kar bi bilo zgolj telo, a tudi nič takega, kar bi bilo neposredno duša. Resnično bistvo reči (tudi v realnem Vsem) ni niti telo, niti duša, ampak tisto, kar je identično v obojem.« (§ 65)
- »[...] **realni in idealni svet sta le ena in ista neskončna narava**, tako da je *celotna filozofija* pravzaprav – *filozofija narave* <*Naturphilosophie*>, nauk o Vsem. [...] Tako imenovano Vse je že *celotno Vse* <*das ganze All*>, in če je v resnici uzrto, je [isto kot] neskončna substanca samega Boga.« (§ 259)
- »Po sebi ne obstaja niti realni, niti idealni svet, kajti **obstaja en sam univerzum in ena sama neskončna substanca.**« (§ 265)
- »Nujna forma vsake eksistence je individuum, kar pomeni, da je telo kot telo neposredno tudi duša, duša kot duša pa je neposredno tudi telo.« (§ 273)

William Wordsworth: *Narcise – Daffodils* (prevod Andrej Arko)

Ko preko hribov in dolin
priromam kot zgubljen oblak,
zagledam v hipu iz višin
narcis rumenzlati trak:
ob jezeru, okrog dreves
drhtijo v sapicah svoj ples.

Kot svetle zvezde, ki žare
v migljanju modrega neba,
narcise v daljo se gube
ob robu jezerskih vodá:
zagledam tisoče cvetic –
ples stresajočih se glavic ...

Bolj kakor lesk valov tedaj
sijaj narcis me je prevzel:
saj pesnik si ne more kaj,
če v taki družbi je vesel!
Strmel sem, jih občudoval
in nevede bogat postal;

saj večkrat, ko ležim doma
in v mislih begam negotov,
mi blisnejo v privid duha,
ki je v samoti blagoslov;
in, glej, srce se vzradosti,
na ples z narcisami hiti.

I wandered lonely as a cloud
That floats on high o'er vales and hills,
When all at once I saw a crowd,
A host, of golden daffodils;
Beside the lake, beneath the trees,
Fluttering and dancing in the breeze.

Continuous as the stars that shine
And twinkle on the milky way,
They stretched in never-ending line
Along the margin of a bay:
Ten thousand saw I at a glance,
Tossing their heads in sprightly dance.

The waves beside them danced; but they
Out-did the sparkling waves in glee:
A poet could not but be gay,
In such a jocund company:
I gazed—and gazed—but little thought
What wealth the show to me had brought:

For oft, when on my couch I lie
In vacant or in pensive mood,
They flash upon that inward eye
Which is the bliss of solitude;
And then my heart with pleasure fills,
And dances with the daffodils.

Alphonse de Lamartine: *Jezero – Le lac* (prvi dve kitici, prevod Janez Menart)

Kaj res ni dano nam, da bi – hiteči
čez morje let nenehno v nov pristan –
uspeli v nepovratnosti sidra vreči
vsaj za en dan?

Ainsi, toujours poussés vers de nouveaux rivages,
Dans la nuit éternelle emportés sans retour,
Ne pourrons-nous jamais sur l'océan des âges
Jeter l'ancre un seul jour?

O, jezero! Še leto ni končalo,
in že sèm k tebi, kamor njej ni moč,
prihajam, glej, zdaj sam sedet na skalo,
kjer ona je nekoč.

Ô lac! l'année à peine a fini sa carrière,
Et près des flots chéris qu'elle devait revoir,
Regarde! je viens seul m'asseoir sur cette pierre
Où tu la vis s'asseoir!

Giacomo Leopardi: Neskončnost – L' infinito (prevod Ciril Zlobec)

Od nekdanj že mi drag je bil ta grič
in tale plot, ki skoraj ves razgled
do daljnega obzorja mi zastira.
A tu sedeč onkraj te žive meje
neskončni prostor in nadzemeljske
tihote in brezdanji mir ustvarjam
si v domišljiji svoji, da že skoraj
pred njimi me je strah. In ko začujem
v vejevju šelestenje vetra, oni
neskončni molk in tale drobni šum
primerjam: in pred mano vstane večnost
in izumrle dobe in sedanja,
še živa, in nje glas. Tako se misel
potaplja v tej neskončnosti in meni
ljubó je brodolomiti v tem morju.

*Sempre caro mi fu quest'ermo colle,
E questa siepe, che da tanta parte
Dell'ultimo orizzzonte il guardo esclude.
Ma sedendo e mirando, interminati
Spazi di là da quella, e sovrumani
Silenzi, e profondissima quiete
Io nel pensier mi fingo; ove per poco
Il cor non si spaura. E come il vento
Odo stormir tra queste piante, io quello
Infinito silenzio a questa voce
Vo comparando: e mi sovvien l'eterno,
E le morte stagioni, e la presente
E viva, e il suon di lei. Così tra questa
Immensità s'annega il pensier mio:
E il naufragar m'è dolce in questo mare.*

Ludwig van Beethoven: Sonata *Mesečina*

(*Sonata quasi una fantasia*: 14. klavirska sonata v cis-molu, op. 27. št. 2)

http://en.wikipedia.org/wiki/Piano_Sonata_No._14_%28Beethoven%29

Washington Allston: *Mesečina* (1819)

Sublimnost ruševin

Jakob Philipp Hackert, *Goethe v Rimu obišče Kolosej*, 1786

Romantika je znova odkrila sublimnost gotike

Caspar David Friedrich, *Opatija v hrastovem gozdu*, 1810

Umberto Eco v *Zgodovini lepote* (str. 285): »V drugi polovici 18. stoletja postane priljubljena gotska arhitektura, ki v primerjavi z neoklasicističnimi merami [17. in zgodnjega 18. st.] ne more delovati drugače kot nesomerna ali nepravilna, prav uživanje v nepravilnem in brezobličnem pa pripelje do novega odnosa do *ruševin* [...]. Zdaj ruševine ugajajo prav zaradi svoje nepolnosti, sledov, ki jih je na njih zapustil neizprosni čas, neukročenega rastlinja, ki jih prekriva, maha in razpok.«

V 19. stoletju se romantika postopoma umika realizmu

Gustave Courbet, *Slikarjev atelje*, 1855

... vendar ne povsem: romantičen odnos do narave se vrača v simbolizmu,
na primer pri »prerafaelutih«

John Everett Millais, *Ofelija*, 1852

Odkritje fotografije ... in posledice za likovno umetnost

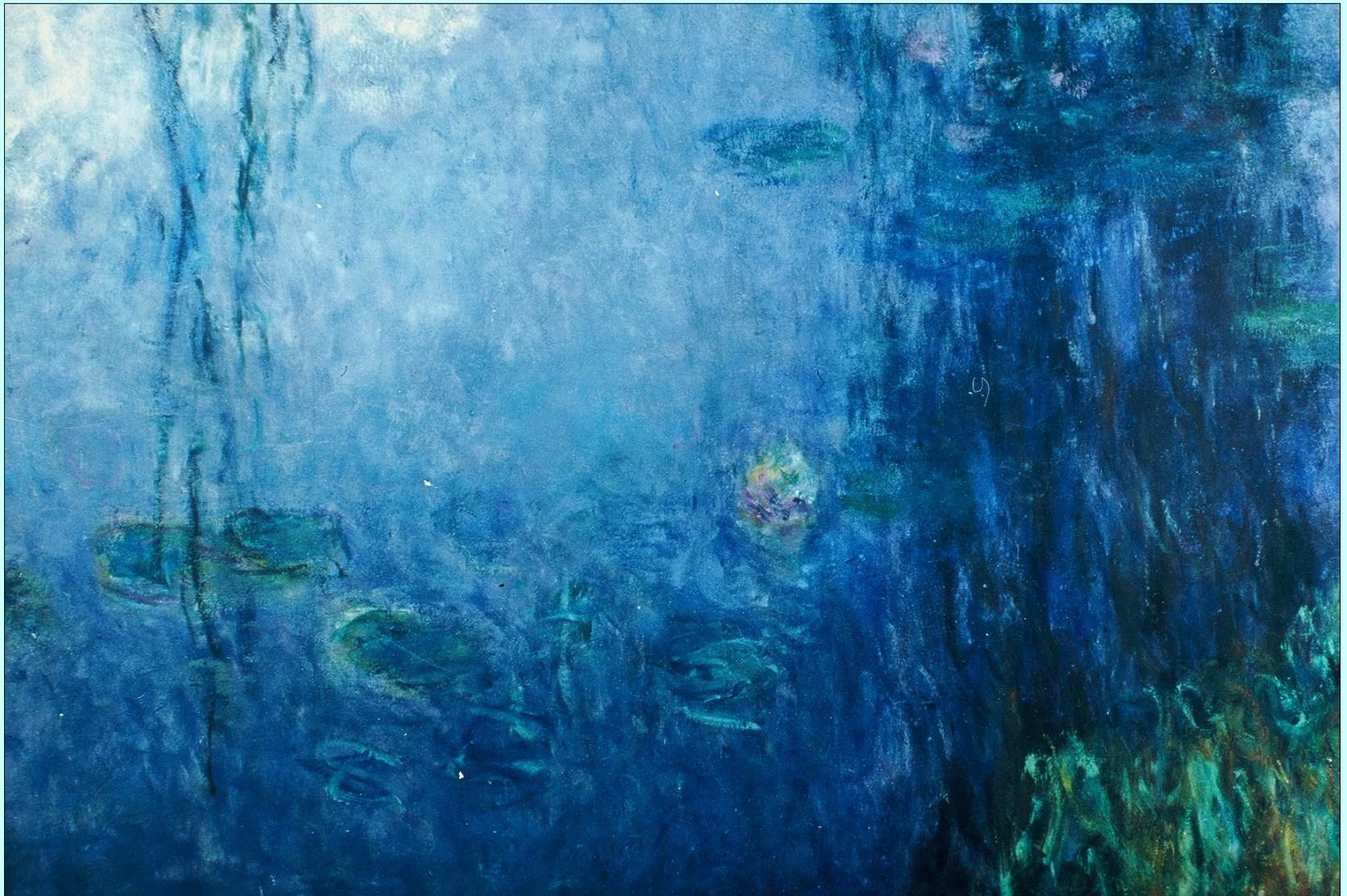
Timothy O'Sullivan, zgodnje fotografije ameriških kanjonov, ok. 1870

Lepota in moč tehnike ...

Železniški viadukt pred Brnom, 1838

Impresionizem: slikanje čutenja svetlobe

Claude Monet, *Lokvanji* (detajl), začetek 20. stoletja

Lepota in sublimnost zemlje in neba

Vincent van Gogh, *Zvezdna noč*, Saint-Rémy 1889

Od kod prihajamo? Kdo smo? Kam gremo?
Paul Gauguin, Tahiti 1897

Nazaj k naravi! (Jean-Jacques Rousseau, 18. stol.) – ?
Preprosta *vrnitev* ni več mogoča, vendar ...

Hvala za vašo pozornost!